

AZ ÁSOTTHALMI SZŐLŐMŰVELÉS SZAKNYELVE

Írta: ZSOLNAI JÓZSEF

A szőlőművelés vizsgálata hosszú ideig mellőzött területe volt a magyar néprajzi kutatásnak. A később meginduló gyűjtések — elsősorban — a nemzetközileg is híres borvidékekről valók. Így érthető, hogy a még hegyvidéki szőlőtermesztés feldolgozásával többen foglalkoztak, [1] a homoki szőlőtermesztés néprajzi — nyelvészeti feldolgozása hosszú ideig elkerülte a kutatók figyelmét. SZABÓ KÁLMÁN: Kecskemét szőlő- és gyümölcsstermesztésének múltja c. könyve — agrártörténeti szemlélete ellenére — az egyetlen olyan forrás, amely a homoki szőlőművelésről néprajzi szempontból is tekintélyes anyagot nyújt [2]. 1964-ben került sor az észak-bihari szőlőművelés és borgazdálkodás feldolgozására [3]. Ez az első vállalkozás, amely néprajzi jellege mellett tekintélyes nyelvjárási szókincset is ad a homoki szőlőtermesztésről. Az utóbbi időben örvendetesen megszáporodott (szőlőművelésről szóló) néprajzi munkák közös jellemzője, hogy agrártörténeti szemlélettel készültek [4]. A hagyományosnak tekintendő, narratív jellegű feldolgozások — legalábbis a szőlőművelés szakirodalmán belül — mintha háttérbe szorulnának. Ez lehet indokolt néprajzi szempontból, a tudomány belső szükségletéből következően, de hátrányos a nyelvészet, a nyelvjáráskutatás számára.

A néprajzi munkák nyelvjárási szövegei felbecsülhetetlen értéket jelenthetnek a nyelvésznek, ha anyagközlésük hangtanilag hibátlan. Nem véletlen, hogy dialektológiával foglalkozó szakembereink külön útmutatót szerkesztettek — éppen az igényes anyaggyűjtés és lejegyzés miatt — néprajzi gyűjtőink számára [5]. Nyelvészeti szempontból továbbra is örömmel kell üdvözölnünk azokat a néprajzi gyűjtéseket, leírásokat, amelyek szabatos anyagközléssel és hangtani hűséggel interpretálják a feldolgozott anyagot. A jól összeállított néprajzi leírásokból a lexikológia, a hangtörténet éppúgy gazdag anyagot meríthet, mint az etimológia. Ez utóbbira kitűnő példát nyújtott NYIRKOS ISTVÁN: A munka- és só-történet összefüggésének kérdéséhez c. tanulmánya [6].

Közismert az is, hogy a hagyományos paraszti gazdálkodást kiszorítják az új agronómiai eljárások. Számítalan munkaművelet megy feledésbe, ezzel együtt számítalan nyelvi kifejezés, szerkezet, szólás és úgynevezett *nyelvjárási szakszó*. Ha nem gyűjtjük össze az anyagot, a veszteség több dialektológiai probléma megoldását nehezíti. Ismeretes, hogy nyelvjárás alak- és mondattani irodalmunk szegényes. Talán amiatt is, mert népköltészeti gyűjteményeinken kívül nem áll rendelkezésünkre nagyobb terjedelmű, folyamatos nyelvjárási beszédhelyzeteket feldolgozó anyag [7].

A hagyományos népi gazdálkodás munkamenetének összegyűjtése még azért is fontos, hogy ki tudjuk mutatni egy-egy termelési ág műszókincsének (az agrártudományi terminológiának) a hatását a nyelvjárási szakszókincsre és viszont.

Feldolgozásunkban az ástothalmi szőlőművelés olyan bemutatására törekszünk, amely a hagyományosnak tartott, narratív jellegű néprajzi feldolgozásnak tesz eleget. Bő nyelvjárási anyagot közölve mutatjuk be a homoki szőlőtermesztés Ástothalmon meghonosodott nyelvi készletét. Közben, ahol lehet, összehasonlításokat vég-

zünk egyéb monográfiák szóanyagával, és néhol utalunk arra is, hogy az agronómiai szókincs hogyan honosodott meg az ásatthalmiak korábbi gyakorlatában.

Dolgozatunkban nem törekszünk teljességre, nem közöljük részletesen a szőlőművelés néprajzi szempontból közkedveltebb munkaműveleteit, így a süretet, a borfeldolgozását, a szőlőnek a lakosság táplálkozásában betöltött szerepét [8], hanem elsősorban olyan munkaműveleteket írunk le, amelyeket más gyűjtők és kutatók mellőztek.

A szőlő telepítése

1. *Talajelőkészítés.* Az általunk ismert monográfiák elhagyják a kézi talajelőkészítés részletező leírását. A szakirodalom e témát tárgyaló útmutatása is eltér az Ásatthalmon kialakult gyakorlattól [9]. Nálunk és Kecskeméten a kézierővel végzett talajelőkészítő munkát *fordításnak*, a szakirodalomban és Észak-Biharban *forgatásnak* mondják [10]. A *fordítás* a szőlőtelepítés legnagyobb munkája. Ez történhet kézierővel vagy géppel. Az ásatthalmi gazda hosszú ideig jobbnak tartotta a két kézzel történő *fordítást* a rigolózásnál. No meg a kis *parcellát* nem is lehetne géppel *mőkfordítani*. A *fordításnak* 60–80 cm mélynek kell lenni. Legmegfelelőbb ideje az ősze vége vagy a tavasz eleje. A gazda előre *lépessé* vagy *öllé* kimérni, hogy hány *mérést* (egy mérés 100 négyszögöl) fog *mőkfordítani*. Ezután *emböröket* fogad, hogy idejében, még a talaj megfagyása előtt kész legyen a *fordítás*. A *fordítást* általában hárman, négyen végzik. Főleg férfiak. Nőknek ez nehéz munka. Munkamegosztással dolgoznak. Az egyik ember *ásóval a tetejét szödi*, a másik *szakít*, a harmadik *kapál* stb. A *fordításhoz* szükséges szerszámok: *ásó, kapa és egy csérpák*, amibe a *kukacokat* gyűjtik. (Száz kukacért 1 liter bort adtak, egy lóbogár 2 kukacnak számított.)

A *fordítás az első árok kihányásává* kezdődik. Először is lábbal egyenest húznak. Az egyenes mentén *két ásónyom szélességben, egy ásónyom mélységben* megkezdik az *árok kihányását*. A *két ásónyom* (egy ásónyom = 20–25 cm) lesz az árok szélessége, kb. 40 cm. A megkezdett szélességben történik az árok további mélyítése, de már kapával. Ekkor lesz az árok kb. 60 cm mély. Kapával azért kell mélyíteni, hogy lehetővé váljék az *árok* — mostmár egyenletes — *ajjának a kihányása*. Ezt *ásóval* végzik. Egyrészt, mert 60 cm mélyről nem lehetne kapával a földet kihányani; másrészt, hogy az *árok ajja* laza legyen. Az első árok *kihányása* után következik a *szakítás*. Ez abból áll, hogy a *fordítók* közül egy az *árokban* marad és legalább 30–40 cm szélességben befelé *aláás* az *árok* — haladási iránynak megfelelő — *meredek oldalának*. Az *aláásáshon* úgy áll hozzá a *fordító*, ahogy az a *kezire esik*. Az *aláásás* szélességben (a haladási iránynak megfelelően) és hosszúságban történik. Addig kell *ásni*, míg *le nem szakad*. *Szakítással* tulajdonképpen *egy árkot nyernek*. Ugyanis a *lészakított föld* a kiásott árokba kerül. Ha az *árkot végig szakították*, akkor következik a *lészúrás*. Ezt *ásóval* végzik. Célja a következő árok egyenességének a biztosítása.

A *lészúrás* után új árokhoz fognak. Először is *lészódik az új árok tetejét*. (Egy ásónyom mélységben, két ásónyom szélességben.) A többi részmunka azonos az első árokéval. Eltérés abban van, hogy míg az első ároknál nincs *eleven lészúrás*, addig a második és a többi ároknál, miután *kihánták az ajját*, mindig *ē kő szűrni a zelevent*. A *fordító* az árokban áll és — a *szakításhon* hasonlóan — *úgy ahogy a kezire esik*, *ásóval* oldalsó irányban megszurkálja a megforgatott talajt, hogy teljesen laza legyen. Ezután folytatódik a *szakítással*, a *lészúrással* a következő árok. Miután kész lett a *fordítás*, a gazda kb. 80 cm hosszú, vékony és hegyes pálcát vesz kezébe, *mők-*

szurkáli vele a kész fordítást, megnézi, hogy *hatytak-ē ē elevent*. Így állapítja meg a munka minőségét.

Ezzel még nem fejeződött be a talajelőkészítés munkája. Gondoskodni kell arról, hogy a szél ne vigye el a homokot. Ennek jól bevált módja homokon a *szalmázás*. A szalmát egyenletesen szórják szét a fordításon. Rendszeren nők vagy fiatalabb fiúk végzik. A szalmát ezután ásóval *beleverik a fordításba*.

2. *Ültetés*. A szakirodalomban telepítésnek nevezett munkaműveletet Észak-Biharban *örökítésnek*, Kecskeméten és nálunk *ültetésnek* mondják [11]. A telepítést homokon *tavasszū* vagy *összē* végzik. Az *őszi ültetést* októberben és novemberben hajtják végre, amíg a *föld* be nem fagy. A tavaszi ültetés ideje március—április hónap. *Ha az idő engedi*, akkor már februárban is ültetnek. Az *ültetés síma vesszővē* történik. *Gyűkeres vesszőt* a homokon nem igen használnak telepítéshez. Igaz, tudják az átotthalmi gazdák, hogy *gyűkeressē* hamarabb *beáll a budár*, de fáradtságosnak tartják a *gyűkeresztetést*. A telepítéshez a *vesszőt mán összeē mők kő szönni*. A szüret befejezése után, amikor a levél *lészáratt*, megkezdődik az *ültetnivaló vesszők lésződése*. Előfordul, hogy a gazda a *sajáttyába* (saját szőlőjébe) nem talál *mőkfelelőt*, ilyenkor a szomszédoktól vagy más megbízható helyről szokott vásárolni.

A kiválogatás után kis *kévékbe* kötik a vesszőt (1 kéve 100—200 db), majd a vessző hosszúságának megfelelő mély árkot ásnak, hogy *ēvermőhessék*. Belehelyezik a *kévéket*, és *ráhúzzák a homokot* úgy, hogy a vége kb. 10 cm-re, legalább 2 *szömnnyire ki lögyön*. Így biztos nem *fullad be*. Télen, amikor erős fagyok vannak, s esik a hó, szalmát, esetleg szálás trágyát tesznek a kinnmaradó részre, hogy a *fölső szömsē faggyon ē*.

Tavasszal az *ültetnivalót* a telepítés előtt kibontják, és megkezdik a *pucolását*. Ez szálankint történik, hozzáértést és pontosságot követel. Általában férfiak végzik. *Meccőollóvū* levágják a *fölső száraz részit* (kb. 4—5 cm), majd a *legutolsó szömalatti részt is*.

Ezután a *mőkpúcot* vesszőket vízbe állítják — ott tartják egy-két napig —, hogy kiültetéskor *gyűkeret tuggyon verni*. Az *ültetés* előtt a gazda *beszörzi a szerszámokat: ütetőláncot, natyfúrút* és a *körmöst*. (Ezeket a szerszámokat csak a kimondottan szőlővel foglalkozóknál találjuk meg, tőlük szokták kölcsönkérni.)

Az *ültetés* — a szürethez hasonlóan — nagy nap. Munkában van a ház aprajagyja. Mindenki megtalálja a maga dolgát. A munka azzal kezdődik, hogy megállapítják a sor- és a tőketávolságot.

A régebbi telepítéseknél a tőkék alig vannak egy-két *sukra* (33 cm) egymástól, az utak távolsága csak *ēty kis lépés*. Ma a tőketávolság 50—60 cm, sortávolság 70—100 cm. A tőkék távolságát az *ülető lánc* mutatja. Ez 25—30 m hosszú, rendszerint kisszemű lánc. Erre egyenlő távolságra kis rongydarabkák vannak kötve, ezek mutatják a tőkék helyét. Ezt a láncot a munka megkezdésekor két ember egyenesbe állítja úgy, hogy először *lészúrik* az egyik végét valamilyen erősebb, kb. 1 m hosszú bottal, s ehhez *szömmértékkē* igazítják a lánc másik végét, hogy az *út* (szőlősor) egyenes legyen. Ezután következik a tulajdonképpeni ültetés. Attól függően, hogy a fordítás mikori, vagy *natyfúrúvū*, vagy *körmössē: ületnek*. Ha a *fordítás régi*, azaz *mögülepődött*, akkor *natyfúrúvū, friss fordításba körmössē ületnek*.

Az *ületést natyfúrúvū* a következő módon végzik. A kijelölt tőke helyén a vessző hosszúságának megfelelő kb. 50 cm mély lyukat fúrnak, s a fúró foggantyújának kissé előre és hátra-nyomásával a lyukakat *kibűvitik*. Ezután a *szőlővesszőhányó mindön lukba* beleállít egy *vesszőt*, hogy annak a *két fölső szöme* (rügye) kb. 2 cm-re kimaradjon. Utána *fafúrúvū* (90 cm hosszú, alul 6—7 cm széles, 1 cm vastag) az *ülető*

rászorítja a földet úgy, hogy a lyuk mellett leszúr, majd a fúrófogantyúját előbb maga felé húzza, — így szorul be a vessző első része —, aztán meg eltolja magától — ezzel a mozdulattal a vessző felső részéhez szorítja oda a talajt.

Ha egészen friss a fordítás, akkor *körmössé* szoktak *ütni*. Itt a munkamenet más. Először a *szőlővesszőhányó* a megjelölt helyre *éhánnya* a vesszőt. Utána az *ütető* megy a *körmös fúrúvū* (90 cm hosszú gömbvasfúró, melynek alsó végét kecskeköröm alakra görbítették és behasították), és a vessző alsó végét beleilleszti a kecskeköröm hasítékába úgy, hogy a vessző *első bütyke* a hasíték alá kerüljön. A *fúrút* azután a vesszővel együtt függőlegesen leszúrnák a kijelölt helyen, hogy a *vesszőbű két szöm kimaraggyon, a másik szöm mög évágjon a fordítás színívē* (felszínével). A fúrót ezután kissé előrenyomja, a vessző alsó vége kiszabadul a hasítékból, és ekkor a fúrót kihúzza. Körmös után a beszorítást, vagy *fafúrúvū* vagy *vízzē* végzik. Ha *vízzē* szorítanak, akkor *kannávā* vagy *locsolóvā* mindegyik vessző *tüvihön* öntenek annyi vizet, amennyit a *luk ēnyel*.

Az ültetés után azonnal *fő kő csirkézni* a vesszőket. A kiálló vesszőrész fölé kis halmocskát húznak kapával, hogy kb. 3 cm-es földréteg legyen rajta *néhogy a kendőrbogarak lőgyék a fiatal borsókát*. A *főcsirkézés* után kis pálcákat szurkálnak a sorok végéhez, hogy tudják, hol kezdődik. A beültetett terület neve *budár*. A budár művelése külön szakértelmet kíván, sokban eltér a kifejlett szőlő művelésétől.

3. *A budár művelése*. A néprajzi leírások a fiatal szőlőnek, a budárnak a művelését külön nem tárgyalják. Mi úgy látjuk, fontos elkülöníteni leírásunkban a budárban végzendő munkákat az öreg szőlők munkáitól. A *szögényebb embörök* a telepítés után, hogy a földet jól kihasználják, a budarat legtöbbször még *krumplivā* vagy *dinnyévē is bevetették*. A friss fordításban a dinnye és a krumplitermés igen gazdag volt, de ráfizetéssel is járt, ugyanis a budár emiatt *lektöpsző nem át be, hijjas maratt*. Ilyenkor *be kő fódózni a budarat*. A *fódózást* két évig *síma vesszővē* végzik. Természetes, itt már *körmössé* nem boldogulnak, csak *natyfúrúvā* lehet *ütni*. Van, aki — ha módjában áll gyökeres vesszőt szerezni — *gyükeressē fódóz*. Harmadik évtől kezdődően a hiányok pótlását *döntéssē* biztosítják. Döntés szakszóval az ásoththalmiak azt a szaporítási módot jelölik, amit a szakirodalom *bujtásnak* nevez [12]. A *döntés* azzal kezdődik, hogy a szomszédos fiatal tőkén a *lekszöbβ* és a *legfejlettebb* szálat *kiszömelik*, kinézik és meghagyják. Az anyatőktől az új tőke helyéig egy árkot, gödröt ásnak *egy ásonyom szélességben, 40—50 cm mélységben*. Ezután a vesszőt *mökcsavargattyák* és *löhúzik* úgy, hogy a vége az új tőke helyén kiálljon. Az árkot *betemetik, möktafoszák*. A kiálló vesszőrészt két-három *szömre* visszavágják, mellé kis karót vagy vesszőt állítanak és *becsirkézik*. Az ősszel *becsirkézött* budarat tavasszal nagy gonddal *ki kő bontani*. Az első évben ez a kibontás szinte kézzel való kikaparást jelent.

Évközben a budarat *annyiszó kő kapáni* — ha nem nagyon gazlik —, *kaparózni, ahányszó* szükség van rá.

Évente *kéccő kő locsoni*. Csak fél %-ossal lehet a fiatal budarat *permetőni*. Ősszel az első és második év végén még *csirkézni* szokták a budárszőlőket, a harmadik év végén a tőkék kialakulása után már rendszeren takarni is lehet. Négy-öt év múlva a fiatal szőlő *beáll*, ez ellenére is az ásoththalmiak — megkülönböztetve az öregebb telepítésű szőlőtől — budárnak nevezik.

Az öreg szőlők művelése; évi munkák tavasztól őszig

4. *Nyitás*. A nyitás a szőlő első tavaszi munkája. Ha a *föd fagya kiengedett*, akkor már *Gergő naptú* (március 12.) kezdve *pojog a nép* a szőlőben, megkezdődik a *nyitás*. Igyekeznek, hogy *Gyümöcsótóig* (március 25.) mindenki elvégezze. Nyitáskor

az ősszel *betakart* tőkét szabadítják meg a földtakarótól. Ha a nyitás napján még éjjeli fagyok várhatók, akkor *naplēmönte előtt két-három órávā abba kő hagyni*, hogy estig a *szömek mökszikathassanak*, mert a *nedves szömbe a faty könnyen kárt tőhet*. A nyitást nem szabad későre hagyni, mert a *tőke mögindul* (a rügyek duzzadni kezdenek), és kibontáskor a *borsókák* könnyen *löpörögnek* vagy *lētoredőznek*.

A nyitást nehéz munka. Férfiak, nők egyeseen végzik. Egy hold szőlő *kinyitását* egy nap alatt 5–6 ember tudja elvégezni.

A nyitást külön erre a célra használt hosszú, hegyes kapával, az ún. *nyitókapávā* végzik; ez nincs mindenkinek! Mődja a következő. A *nyító* neki áll az *út véginek* és *mőkkezdi az egyik ódal lēhūzását a tőkérū* a hártýára. Nem jár végig, hanem az utat *előkre* (szakaszokra) bontja. Ha elérkezett az *egyik ódal lēhūzásávū* 10–15 m-re (1 elő), akkor *visszafordul és lēhūzza a másik ódalt is*. Ezzel még nincs kész. Még meg kell tisztítani a tőkét a homoktól, *ki kő verni a homokot a tőkék között*. Hogy a tőkén ne maradjon homok, rá szoktak vágni a *kepa fokávū*. Így mennek végig sorról sorra. A nyitást olyan mélységben kell végezni, hogy a macska vagy a nyúl *ēbūjhasson* a tőkék alatt. Ezt a munkamőveletet az eddigi szakirodalom alapján úgy tűnik, mindehol nyitásnak nevezik.

5. *Szőlőpucolás*. A szőlőpucolást ott kell végezni, ahol nem takartak, meg ott, ahol a szőlőt nyitás után a *būti szelek* besodorták. Különösen *měj szőlőket kő pucóni*, hogy a *meccést* meg lehessen kezdeni. *Szőlőpucolást* máskor is szoktak végezni. Többek között *ujjítás* előtt is, míg a *sóska* nem lesz legalább 10 cm-es. A nyitáshoz hasonlóan legjobb *nyitókapávā* végezni. A munkás nem megy *útrū útra*, nincs is rá szükség, hisz a szél nem egyformán fújta be az utakat. Van olyan út is, amit egyáltalán *nem hordot* be a szél. Csak azt a *tőkét* szokták *kipucóni*, ami *nyakig a homogba áll*. A munkát úgy végzik, hogy a *tőkék között* a homokot kiszedik és a hártýára hányják. Erről a munkamőveletről más leírások nem számolnak be, a szakirodalom sem foglalkozik vele.

6. *Metszés*. Legigényesebb, legnagyobb szakértelmet igénylő szőlőmunka a *meccés*. Hosszú ideig csak érett férfiak végezheték. A II. világháborútól kezdődően (mert nem volt férfi munkaerő) a nők is *kéntelenök vótak mecceni*. Azóta gyakrabban láthatunk idősebb nőket, akik a férfiakkal együtt dolgoznak. Azokat, akik nem értenek a metszés munkájához, a következőképpen gúnyolják. *Nem ért asz hozzá, csak a keze alat vági ē*; a felelőtlen metszőkre mondják, *nyíri bodorkorpára*.

Ásotthalmon a kadarkáknál leginkább a *csercsapos* metszést kedvelik. Beszélnek korai *meccésrū* és késői *meccésrū*. Ha nem voltak erős téli fagyok, akkor korán metszhetnek, ha igen, akkor később. Ha a gazda bő termést akar, mindenképpen meg kell várnia a rügyek duzzadását, esetleg kiféslését. Tehát *nem érdmős* addig hozzákezdeni, még *mög nem mutati magát* (ti. a termés). A metszéshez *meccőollót* használnak. Régebben a kecskeméti, újabban pedig egyre többen az ún. *kukacos ollót* használják. (Az olló két szára között összenyomható rugós szerkezet van.) Élesítésük reszelővel, *ráspoojjá* törtérik a metszés megkezdése előtt. Használat közben naponta *kis kaszakūve tőpsző is lēfenik*.

A tulajdonképpeni munka azoknak a vesszőknek a *kiválasztásávū, kinézésévē* kezdődik, amelyeket *termőre* akarnak vágni. Ezeket mindig *csercsapokon* választják ki, *cserön csert* hagynak. (Tréfásan, *csirin csert*.) Ha bő termést akarnak, úgy biztatják egymást, *haty csercsapot ötöt-hatot*.

A termők kiválasztása után a metsző a tőke egyéb részein nőtt vesszőkből a jövő évi termőcsapok kinevelésére és a tőke továbbalakítására *ugarcsapokat* hagy-[13]. Rendszerint négy termőcsapot és két sima vagy ugarcsapot hagynak egy tőkén. A

csapokat leginkább két szömre hagyják meg. A termő és az ugarcsapoknál a második, harmadik, esetleg a harmadik, negyedik szöm közepin vagy lejjebe, srégen vágik ē, hogy nē fojjon, nē könnyezzön nagyon a lēvāgot vessző, meraz ráfojik a szömre, amire a szél ráfújja a homokot, az mökkekeményödik, s a szömbű nem lösz sēmmi.

7. *Fattyszás.* Sem a szakirodalom, sem az egyéb leírások nem szólnak külön a *fattyszásról*. Valószínű, hogy máshol ezt a metszéssel együtt végzik, azért nem írnak róla.

A föld alatti tőkeajbú kinövő vesszőket *fattynak* nevezik. Ezek eltávolítása vagy a *meccésē* egyidőben történik, (a metszést végzők csinálják) vagy *meccés után*, de még a szőlővessző kihordása előtt. Fialat fiúkkal és lányokkal, esetleg idősebb nőkkel végeztetik. Különösebb szakértelmet nem követel. Jó élős csákányra van szükség. A *fattyszók* sorról sorra haladnak, egyszerre két út is ēfognak. A mögmeccőt tőke tüvibe találják a fattyat. Csákánnyū vágják ki úgy, hogy mökfogják, a tőkétű ēhúzzák, nehogy a tőkét erősen mögüssék. Ha nem vigyáznak, a borsókák *meccés* után könnyen lēugráhatnak, lēpotyoghatnak.

8. *Szőlővessző-kihordás.* A lemetszett *vesszők* neve más borvidékeken, meg a szakirodalomban is *venyige* [14]. Nálunk a kifejezést nem ismerik. A *szőlővesszőt* közvetlenül a *meccés* után, de legkésőbb az *ujjításig* ki kell hordani a *kisút végire*. A munkát leginkább nők és gyerekek végzik. De a *bekötést* már férfiak. Amig nem volt elég fűzfa, addig vagy a *saját vesszőjébe* vagy *szalmába* kötötték. Ma leginkább *fűszfavesszőbű* font *gúzsba* kötik a *kévéket*. Néhány helyen ismerik a *kéveszorítót* is. (Deszkából készül). Az összekötözött vesszőket, *kévéket* *csomógba* hordják össze. Innen kocsival vagy *rudassā* elviszik, és *szőlővessző kazlakba* rakják.

9. *A szőlő újítása.* Ásotthalmon és Kecskeméten [15] a szőlő első kapálását *ujjításnak* nevezik, mert ezzel a kapálással a szőlő hártályait rendbehozzák, megújítják. Emellett *kiemelik a gazbū* a tavaszi esők következtében gyomosodó szőlőt.

A munkát hosszú téglalap alakú *kapavū* végzik. Az újítást végző a szőlősort lába közé fogva halad előre, hol egyik, hol másik oldalon kapálja meg a hártályt. Három egymás utáni *kapavágássā ē fogi* először a jobb keze felé eső, majd a balról levő hártály felét, s azután a *kapa hátavū*, hogy a *hártály högyös lögyön, ēcsapi a tetejit*. Munka közben ügyelni kell, *nehogy a sósókák lēverögygyenek*. Ha ezt a munkát csoportosan végzik, a csoport *ēlin* idősebb, tanultabb szőlőmunkás áll, *ū jár elő, ū vezet a bandát*.

10. *Füstölés.* SZABÓ KÁLMÁN írja többször idézett munkájában, hogy fagy ellen a kecskemétiak 1867 óta füstöléssel védekeznek [16].

Az ásotthalmiak szintén ismerik ezt a lehetőséget. Mostanában egyre kevesebben használják. Legtöbbször nem vált be. *Fagyos szentők napja körű* várták a *zűdöváltozást*, a fagyot. *Dudvās szalmavā, nádkatrēvā, kutūvā, falevellē, pojvāvā* — kinek éppen mije volt — körül szórták azt a *darab szöllőt*, amelyet az előző években a fagy leginkább *mökkapott, ēvitt*. Füstölés előtt egész éjjel a szőlőben tartózkodtak. Mikor érezték a hideg közeledtét, alágyújtottak a szalmának. Szerencse volt, amikor nem fújt a szél, *nem csavarta ē a füstöt* más irányba. A füstölés nagyon változó eredményű volt. Előfordult, hogy éppen a tűz közelében levő tőkék fagytak el. (Érthető, hisz a felmelegedett levegő, amikor újra lehűlt, ráfagyott a friss hajtásokra.) Tokajhegyalján szintén ismerik e védekezési módot. A szakirodalom is nyilván-tartja [17].

11. *Iloncázás.* A 30-as, 40-es években, újabban napjainkban is a homoki szőlőkben elszaporodott a szőlőilonca. Rendkívüli károkat okozhat. 30–40 mm hosszú, zölde színű hernyó, ami a leveleket és a fürtöket egaránt pusztítja. A vegyszeres vé-

dekezés helyett leginkább összeszedéssel irtják. *Fiatal gyerekekkel és a fehérszárúakkal szedetik össze a ziloncákat. A möktámat levelet lészödik, összenyomik a kézbe, és éty táskába töszik, majd elássák.*

12. *Tetéjszedés.* Ha a szőlő hajtásai magasra nőnek, akkor még az első permetezés előtt *lő kő szőnni azok tetejét. A tetéjszedést kaszakéssé* (rossz, használhatatlan kaszák végéből készítik), *kiskéssé végzik.* Sorról sorra haladnak, legföljebb 2 sort *lőhet hajtani, éccöre éfogni.*

Ezt a műveletet Kecskeméten *szőlőfája szedésnek* mondják [18]. Ásotthalmon a kifejezést nem ismerik. *Tetéjszedés* nemcsak első permetezés előtt van, hanem *kötözés* után is. A *lészödöt tetőt a sorok végére hordják.* A teheneknek szokták adni zöldtakarmánynak.

13. *Permetezés.* A *permetöléssé a peremus* ellen védekeznek. A *locsolás idejének étanálása* nagy tapasztalatot igényel. Aki ezt elvétí, vagy nem *permetöl öleget, mögnészheti* a termést. Évente 3–4-szer *locsolnak*, időpontja teljesen az időjárástól függ. De ettől függ a *permetlé* elkészítésének a módja is. Ha az idő *esős*, akkor *erősebbé*, ha *száraz*, *gyöngébbé* *permetőnek.* Aszerint, hogy *hektónként* mennyi gálicot használnak fel, beszélnek *fél, egy és két %-os vízrű.* (100 literenként fél, egy, illetve két kg rézgálicot áztatnak be.)

A permetezés a *víz, a permetlé* elkészítésével kezdődik. Ehhez szükséges: *permetős hordó, gálicasztató kosár, meszes dézsa* vagy *vödör*, amiben az *ótott mész* van és *éty* *permetős kavartó.*

Először *mögmerik* — ha a kúttól távolabb van a hordó —, akkor *mökhordik* a vizet. *Kimérik húzós kilóva* a gálicot, majd azután *lészattik* abban a hordóban, amelyikből *locsolni* akarnak. Ha *lészott*, következik a *vízcsinálás.* Két személy kell hozzá. Egyik *kavari* a vizet, a másik a *mész*et (meszesvizet) önti hozzá. Attól függően, ki milyen színűre akar *locsolni*, hogy akarja *lőfesteni a szőlőt*, kevés vagy sok *meszet tősz a vízbe.* Kevés mész belekavarása esetén a víz és a *möglocsót szőlő szép, kék színű lősz.* De, ha valaki sok meszet rak a vízbe, úgy néz ki, mintha *mészé öntötték vóna* *lő.*

A víz elkészítése után előveszik a *permetős deszkát*, átfektetik a hordón, ráteszik a *gépet, permetős kannávu telemerik, mögmerik*, hátukra veszik, és indulnak *sorrú sorra.* Először az út *egyik felit lővik be*, utána a másikat. Jó *permetölő* az, aki *mindön* levelet és *fürtöt mökfürdet.* A rosszul, hanyagul locsoló csak végigszalad a soron, csak a tetejét *lővi mög.*

Évente háromszor-négyszer locsolnak. Utóbbi időben az igényesebb gazdák ötszörré is *permetőnek, hogy jobban érijön a szőlő, jobb lögyön a cukorfok.*

14. *Kötözés.* A második *permetölés* előtt rendszerint megtörténik a *szőlők kötözése.* Azért kötöznek, hogy a *termés ne húzza lő a vesszőket*, kevesebb *permetlé foggyon, a vihar ne tögyön benne kárt.*

Leginkább *nők és gyerekek végzik.* Férfiak csak *szorúccság* esetén segítenek. A *kötözéshön* régebben *kákát*, ritkán *csuhéjt*, újabban *rafiját* használnak. A kötözők a *beaszatott káka* — vagy a 30–40 cm-re vágott — *rafijacsomót a derékukra kötik*, amiből *egy-éty szálát kihúznak*, majd a tőkének *egy vesszőjét mökfogva a többit hozzászödik*, és *jóvú a fürtök fölött összekötik kéccsomóra vagy bukrétára.* A leveleket nem szabad odakötni a *vesszőkhön*, nem lehet *belekötni a vesszőgbe.*

Ásotthalmon *kevés a karós szőlő*, így a szakirodalomban tárgyalt első kötözést nem alkalmazzák [19].

15. *Kaccsazás.* Kötözés után, a *permetölésök* előtt szoktak *kaccsáni*. Ilyenkor a felesleges oldalhajtásokat, a *kaccsakat szödik lē, szödik ē* szintén *kiskéssē*, ha nagyobbak, akkor *kaszakéssē*. Annyiszor kell végezni, *ahányszó a szöllő azt mögkéváni*.

16. *Kaparózás.* Hosszú ideig *második kapálásnak* nevezték, és valóban kapával végezték. A szakirodalom *sarabolásnak* [20], a kecskemétiéket *karaszolásnak* [21] nevezik. Újabban nálunk is elterjedt mind a két név. Az újítás és a kötözés után végzik. *Kaparóvā* (kb. 25–30 cm hosszúságú, 10 cm szélességű vaslemezből készült, nyélre szerelt szőlőművelő szerszám) csinálják. A *kaparózó* a *zöreg szöllőknē* az *egyik sorba* haladva húzza a *másik sorbú* a homokot a *hártyára*. Ha így kész, *mökefordul*, és a *másik ódal kibúzásáhon* kezd. Fiatalabb szőlőknél (ahol nagyobb a tő- és sor-távolság), a *kaparózó* a *hártya közepire ávā* végzi a munkát. A *kaparóvā* maga felé húzza a *hártyára* a homokot a *tőkék tövibű*. Természetes, így *nem lehet högyös és élős hártyát csináni*.

Az *érés alá kaparózás* munkamenete azonos a *kaparózásévū*. Különbőség a *kaparózás időpontjának* megválasztásában és céljában van. A szőlő éréstől függően – rendszerint augusztusban – kerül sorra. A *tőkék tövibű* a homokot alaposan *ki kő szönni*, hogy a *fürtök nehogy a homogba lógjanak*. Ezután a szőlőben már járkalni nem szabad, nem szoktak *sē permetőni, sē kaccsáni*. *Mindönki az érést, a fürtök zsendülését várja*. A *zsendülő* fürtöket is csak a sor végén *löhet csipőgetni, kóstogatni*.

17. *Szüret.* A szőlővel foglalkozó néprajzi irodalmunk a szüretetek leírásában a leggazdagabb. Nagyon sok hagyományt, népszokást írnak le, a szüreti előkészületeket, a munka lefolyását is részletesen tárgyalják [22]. Emiatt, meg azért is, mert az ásothalmi szüret hagyományaiban, néprajzi jellegzetességeiben szegényesebb, nem törekszünk részletező leírásra. Csupán a szókincsbeli jellegzetességet és eltérést mutatjuk be.

A szüret nálunk is az *edényök összehordásávū* (*szögényebb hejekön*), *előkészítésévē* kezdődik. A családok leginkább *egymássā összefogva*, egymást *kisegítve* kezdenek a *szürethön*. A nők és a gyerekek a *szödők*, a férfiak a *kosarasok mög a bendolgozók*.

A *szödők kiskosarakba és garabojokba szüretőnek*. Úgyelnek, hogy *szömek nē maraggyanak ē*. Ezért a *fürtöket vigyázva vágik lē*, tenyerüket a *fürt alá tartik*. A mégis *lészóródó szömeket* gondosan *összeszödik, mē ebbű lössz* a must, nem a *csumábú*. A *szüretőlők* után *ēmarat* *fürt neve: bönge* vagy *böndő*. Ezt legelőször a *kosarasok* veszik észre, akkor, amikor már a *lészödött részekön a möktelt garabojoké mönnek*. A *kosarasok a natykosarat*, ritkábban *dézsát* a sorok *végin*, a *kisútak* mentén *hagyik*. Ha *möktēt*, *akkó* a *kosár ikét fűlin* átdugnak *ēty* hosszabb rudat, annak segítségével *válra vöszik*, a *kocsihon* viszik, és a *rajta levő natykádakba* öntik. Nálunk a *puttonyt* nem ismerik. A szót már *hallották*, de nem használják.

A szőlő feldolgozásának menete a következő: *darájják*, a *darálóban csumiszólóvū*, *tömködőfávā csumiszójják*, a *darálókádbú* a *mustot csapon át kármentőbe* engedik, onnan *merigetővē* *ēgy* *vödörbe* merik, majd *töcsérön* át a *hordóba főöntik*.

A *lēdarát szöllőt prészbe töszik*. A *présbe került szöllő* neve már *törkö*. Háromszor *présőnek*, így beszélnek első, második, illetve harmadik *présölésű törkö* *és műstrú*. Néhol a *prést sutúnak* is nevezik, a *présölést sutulásnak*, a *présölöt sutulónak*.

A *présbe került darát szöllőt*, illetve *törköt* szintén *csumiszolik*; a *prést miután lēfejétek*, *présrúddā* húzni szokták. Amikor már tovább nem lehet húzni, akkor *sza-kítanak*. (Azaz felbontják a *prést*, és *kiszedik* a *törkölyt*.)

Egy-két nap után a must *forni* kezd, *csipőssé, karcossá, rampássá* válik. Pár hét múlva már van ereje, *murci löz belüle*, ami a férfiaknak a jókedvet, a nőknek, gyermekeknek sokszor a keserűséget hozza.

Rövidre fogott szüreti leírásunkból bizonyára számtalan érdekesség és mozzanat maradt el, célunkat viszont úgy érezzük, így is elértük azzal, hogy a leglényegesebb nyelvjárási szakszókincset a munkamenet sorrendjében összeállítottuk. A bornak és a télire elrakott *állanivaló* szőlőnek a további feldolgozását, felhasználását nem ismer-tjük, tekintve, hogy az már túlmutat a címben jelölt szőlőművelésen.

18. *Baltázás.* Külön munkaművelet Ásotthalmon a *baltázás*. Összel végzik, legin-kább a takaratlan szőlőknél. A fattyázáshoz hasonlóan elvégezhető a *meccsē együtt is*. Csak hozzáértő férfiak végezhetik. Célja tulajdonképpen a *zörek tökéek fajtali-tása*. Ami abból áll, hogy az *ē gajcsosodott* részeket, *agancsokat, öregcserőket csákány-nyā lēütik, fūrēsszē lēvāgi*. A *vessōvē együtt lēütött tökéket* a hártýára teszik. Onnan *szōdik* össze a nők, nagyobbacska gyerekek és az *útak végire hordik*.

19. *Takarás.* A szakirodalom [23], de más területek leírói is általában *fedés* cí-men emlegetik a szőlő utolsó évi talajmunkáját [24]. Ásotthalmon a *régi, öreg szőlő-ket* nem szokták minden évben betakarni. Rendszerint azért, mert *mējek*, a *szél úgyis behordi űket*. Takarni csak a fiatalabb szőlőket szokás. Részben, hogy *nē faggyon ē, mōkhogy a takarás fölér egy jó kapálássā, nem gazlik később annyira. Kapāvā, újab-ban ekēvē is végzik*. Gaykran a tőkesornak csak egyik oldalát *húzzák fō*, ilyenkor azt mondják, *félódarrú takarnak*. Ha *kétódarrú* takarnak, akkor a munkamenet a követ-kező. A *takaró* nekiáll a *hártýának, kihalíti az egyik felit* úgy, hogy a *féhártýarú* a tőkére hánýja a homokot 2–3 *kapaméjségbū*. Ha ketten végzik, a másik a *szakított felit húzza fō* a túlsó sorra. Ha csak egyedül takar az illető, akkor a *féhártýa lēhúzása* után visszafordul, és a *szakított felit is fōhánýja*. A mélyen takart szőlőt *hōgyös*, az 1–2 *kapamélységűt lapos hártýájúnak* mondják.

A takarással a talaj föllazul, fennáll annak a veszélye, hogy az őszi és tavaszi szelek a homokot *ēsikájják*. Ezért a takarás után feltétlenül szalmázni kell. Amerről a szél vánható, sűrűbben szalmáznak. A szalmát *ásōvā verik bele* a hártýákba.

20. *Trágyázás.* SZABÓ KÁLMÁN a kecskeméti szőlőművelést ismertette (1934!) nem szól a trágyázásról. Bizonyára azért, mert akkor még kevesen *trágyászták* a ho-moki *szőlőket*. Nálunk is inkább az újabb telepítésűeknél szokásos, esetleg a *jōkar-ban tartott öreg szőlőknē*. Összē, *tavasszū egyaránt* szoktak trágyázni. Attól függ, kinek mikor volt *trágyafölöslege*. Csak néhány nagygazdának állt módjában, hogy *Szōgedrū hozatott a kisvasúttā* fekáliát. A *szōgényebje* gyakran *szárízékkē*, *mōk szārřū pótóta* a trágyát. A trágyázás előtt *mējtakarást* végeznek. Az így nyert *árkot* *ásōvā esetleg kapāvā* tovább *mélyítik*. A trágyát *targoncāvā* viszik a *szőlőbe* a *zútvé-ginū*. Miután egyenletesen elkerítették a *kiméjűtött* árokba, a korábban *kihánt földet kapāvū visszahúzik*.

Mútrágyát, zöldtrágyát régebben nem alkalmaztak talajjavításra. Most is csak a nagyüzemekben (tsz., állami gazdaság) használnak.

SZÓJEGYZÉK

A szójegyzékbe fölvert szavakat Bálint Sándor Szegedi szótárának vonatkozó címszavai-val hasonlítottam össze. *Ua.* rövidítéssel utalok a hangalaki és jelentésbeli egyezésre. Eltérő je-lentés esetén rövid értelmezést végzek, de nyelvjárási szöveget itt nem közlök, mivel az meg-található az egyes munkaműveletek leírásában. Ha a szó a SzegSz.-ban nincs meg, erre utalok, közlöm a nyelvjárási alakját, végül rövid, a szőlőműveléssel összefüggő értelmezését adom.

agancs fn.

'A szőlőtöke megvastagodott kiálló elágazása, amelyből már vessző nem fakad. Cser-csapokból fejlődött.'

A SzegSz. nem vette föl.

alás ts. i.

'Fordításkor ásóval az árok oldalába ás.'

A SzegSz. nem vette föl.

állanivaló fn.

'Szüreteléskor télire kiválasztott és félretett szőlőfürt neve.'

A SzegSz. nem vette fel.

árok fn.

'Kézi fordításnál 60—80 cm mélységben, 30—40 cm szélességben kimélyített föld.'

A SzegSz. „szőlőárok” címszó alatt más jelentésben használja.

árok alja — árokajja fn.

'A 60—80 cm mélységű árok alja a kézi fordításnál.'

A SzegSz. nem vette fel.

ásónyom fn.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

baltázás fn.

'Szüret után vagy kora tavasszal végzett szőlőmunka. Célja a tőkék megfiatalítása.'

A SzegSz. csak a baltáz alakot vette föl.

beáll tn. i.

'Ásotthalmon a sikerült fiatal szőlőtelepítésre, (budárra) mondják.'

A SzegSz.-ban ez a jelentés nem szerepel.

belever ts. i.

'Szalmázás után a szalmát a fordításba és a takarásba ásóval beleverik.'

SzegSz.-ban csak 'beleüt', 'rákölt' jelentéssel szerepel.

belövi — belüvi ts. i.

'Nagyobb szőlőterületeket megpermetez.'

SzegSz. nem vette fel.

borsóka fn.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

bönge fn.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

budár fn.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

csercsap fn.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

cseren-cser fn.

'A két éves csercsapon hagyott vessző neve.'

Tréfás szókapcsolat.

A SzegSz. nem vette föl.

cserpák csérpák fn.

'Kimustrált rossz lábos neve. Fordításkor a pajorokat ebbe gyűjtik.'

A SzegSz. más jelentésben használja.

csipeget csipöget ts. i.

'Szüret előtt az érésben lévő szőlőfürt szemét szedi, kóstolgatja.'

A SzegSz.-ban nem található.

csípős mn.

'A forrásnak induló must neve.'

A SzegSz.-ban más jelentéssel vették föl.

csirkézés fn.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

csumiszol ts. i.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

daráló fn.

Azonos a jelentése a SzegSz. „szőlődaráló” címszavával.

dézsza fn.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

döntés fn.

Egyezik a SzegSz. „szőlődöntés” címszavával.

edény fn.

'Szüretelő, szőlőfeldolgozó faedények — daráló, kád, prés, hordó stb. — neve.'

A SzegSz.-ban más jelentésekkel szerepel.

eleven fn.

'A talajelőkészítésnél megfordíthatlanul elmaradt föld, amit csak akkor veszünk észre, ha hegyes pálcával megszurkáljuk az átforgatott talajt.'

SzegSz. ezt a jelentést nem vette föl.

eleven észürás eleven észürás fn.

'A fordításnál a már átforgatott talaj ásóval-törtető megszurkálása. Csak árokból lehet elvégezni.'

A szókapcsolat a SzegSz.-ba nem került bele.

érés alá kaparózás fn.

'A szüret előtti utolsó talajmunka. A tőkék tövéből kaparóval kihúzzák a homokot.'

A SzegSz.-ban nem szerepel.

fattyaz ts. i.

Ua. mint a SzegSz. hasonló címszavának második jelentése.

félhártya fn.

'A szőlőhártya egyik fele.'

A SzegSz. nem vette föl.

Foltozás fódózás fn.

'Budárban a második évtől végzett szőlőmunka. A hiányokat pótolják ültetéssel, bújással.'

A SzegSz. ezt a jelentést nem vette föl.

fordítás fn.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

fordító fn.

'A fordítást végző személy.'

A SzegSz.-ban e jelentés nem szerepel.

fürt fn.

Azonos a SzegSz. „szőlőfürt” címszavával.

füstölés fn.

'A késő tavaszi fagyok elleni védekezés a szőlőkben. Dudvás, nedves szalmát égetnek, ha a fagyveszélyt megsejtik.'

A SzegSz. nem vette föl.

galycos gajcsos mn.

'Az öreg szőlők kiálló, száraz töke részeire mondják.'

A SzegSz.-ban nem szerepel.

garaboly garaboj fn.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

gálic fn.

Azonos a SzegSz. „gálickő” címszavával.

gálicáztató kosár gálicáztató kosár fn.

‘Kisebb méretű kosár. Benne áztatják meg az egy-egy permetezéshez szükséges rézgálic mennyiséget. Külön erre a célra készítik.’

A SzegSz. nem vette föl.

gyökeres vessző gyökeres vessző fn.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

hártya fn.

Azonos a SzegSz. „szőlőhártya” címszavával.

iloncázás fn.

‘A szőlőiloncák szedése tavasszal.’

A SzegSz. nem vette föl.

kaccsazás fn.

‘Kötözés után végzett szőlőmunka. A kinövő oldalhajtásokat kaszakéssel levágják.’

A SzegSz.-ban nem szerepel.

kád fn.

Azonos a SzegSz. „sutukád” címszavával.

kapanyom fn.

‘Fordításnál a mélység érzékeltetése. Egy kapanyom kb. 15 cm.’

A SzegSz. nem vette föl.

kapálás fn.

‘A szőlő első tavaszi munkája. Újításnak is mondják.’

A SzegSz. nem vette föl.

kaparó fn.

‘Kb. 25—30 cm hosszúságú, 10 cm szélességű vaslemezből készült, nyélre szerelt szőlőművelő szerszám.’

Vö. SzegSz. „karaszoló” címszavával is.

kaparozás fn.

‘A szőlő második, illetve utolsó nyári talajmunkája. Kaparóval végzik.’

A SzegSz. nem vette föl.

karcos mn.

‘Forrásnak indult must ízének, szesztartalmanak megnevezése.’

A SzegSz. más jelentéssel vette föl.

kaszakés fn.

Azonos a SzegSz. „kaszahegy” címszavának második jelentésével.

kármentő fn.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

kecskeköröm fűrő körmősfűrű, körmös fn.

‘A sima vessző ültetésére használatos fűrő-fajta.’

A SzegSz. egyik alakot sem vette föl.

kékkő kékkű fn.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

keze alatt vágja el keze alatt vági \bar{e} állandó szókapcsolat.

‘A metszeni nem tudóra mondják.’

A SzegSz. nem vette föl.

kibűz ts. i.

‘Érés alá kaparozáskor a tökéék tövéből a homokot hártýára húzza.’

A SzegSz.-ban ez a jelentés nem szerepel.

kiskosár fn.

‘Vesszőből font kisebb kosár. Szüretkor ebbe szedik a szőlőt.’

A SzegSz. nem vette föl.

kisút fn.

‘Szőlőtáblák között lévő gyalogút.’

A SzegSz. nem vette föl.

kosaras fn.

‘Szüretkor a szedők után járva a szőlőt nagykosárba gyűjti, önti, majd vállon a kosrhoz viszi.’

A SzegSz. ezt a jelentést nem vette föl.

kötözés fn.

Azonos a SzegSz. „szőlőkötözés” címszavával.

lebűz l \bar{e} hűz ts. i.

‘A betakart szőlőhártya egyik oldalát kinyitja.’

A SzegSz. nem vette föl.

leszűrés l \bar{e} szűrés ts. i.

‘Fordításnál a szakítás után ásóval végzik, hogy a következő árok egyenes legyen.’

A SzegSz. ezt a jelentést nem vette föl.

locsol ts. i.

Ua. mint a SzegSz. azonos címszavának második jelentése.

merigető fn.

1. ‘Fa- vagy bádogedény, amivel a mustot a kármentőből kimerik.’

2. ‘Használt cserép- vagy bádogedény. Ezzel merik a permetlét a permetezőbe.’

A SzegSz. nem vette föl.

metszés meccés fn.

Ua. mint a SzegSz. „szőlőmetszés” címszava.

metszőolló meccőolló fn.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

murci fn.

‘Forrásban lévő must.’

A SzegSz. nem vette föl.

must fn.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

nagyfűrő natyfűrű fn.

‘Szőlőtelepítésnél használt ültető szerszám. Vasból vagy fából készült.’

A SzegSz. nem vette föl.

nagykosár natykosár fn.

‘Fűzfából font kosár. Körformájú aljának átmérője 30—40 cm.’

A SzegSz. nem vette föl.

nem áll be nem ál be állandó szókapcsolat.

‘A rosszul sikerült fiatal szőlőtelepítésre mondják.’

A SzegSz. nem vette föl.

nyírja bodorkorpára nyíri bodorkorpára állandó szókapcsolat.

‘Arra mondják, aki felelőtlenül metsz.’

Vö. SzegSz. „bodorkorpa” címszavával.

nyitás fn.

Ua. mint a SzegSz. hasonló címszavának 2. jelentése.

nyitókapa fn.

Ua. mint a SzegSz.-ban.
oldal ódal fn.

'A betakart szőlőhártya egyik fele.'

A SzegSz.-ban ez a jelentése nincs meg.
permetes deszka permetős deszka fn. Permetes hordóra fektetett deszka. Erre állítják a permetezőgépet.

A SzegSz. nem vette föl.

permetes hordó permetős hordó fn.

'Kimustrált hordó. Az egyik vége hiányzik.

Permetlé készítésére használik.'

A SzegSz. nem vette föl.

permetes kavaró permetős kavaró fn.

'Kb. 1½ méteres lécz, amivel a permetlét kavarják.'

A SzegSz. nem vette föl.

permetlé fn.

'Vízből oltott mészből és rézgálicból készített védekezőszer a peronoszpóra ellen.'

A SzegSz. nem vette föl.

permetez permetöz ts. i.

'Permetezővel rézgálic oldatot fecskendez.'

A SzegSz. hasonló címszavának 2. értelmezését némileg kiegészítettem.

permetezés permetőzés fn.

'A szőlő legfontosabb nyári növényvédelmi munkája. Évente 3—4-szer szokták végezni.'

A SzegSz. nem vette föl.

peronoszpóra peremosz fn.

'A szőlő legelterjedtebb gombabetegsége.'

A SzegSz. értelmezést nem ad. A peremosz nyelvjárási alakot nem vette föl.

polyog a nép pojog a nép állandó szókapcsolat.

'Sokan dolgoznak a szőlőkben.'

A SzegSz. nem vette föl.

prés fn.

Ua. mint a SzegSz. „szőlőprés” címszava.

raffia rafija fn.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

rampás mn.

'A forrásban lévő mustra mondják.'

A SzegSz. nem vette föl.

sima vessző síma vessz fn.

'Telepítésre kiválasztott egészséges szőlővessző neve.'

A SzegSz. nem vette föl.

sóska fn.

Ua. mint a SzegSz. azonos címszavának 2. jelentése.

sor fn.

'Szőlőhártyák közé eső tőkék sora.'

A SzegSz. azonos címszava ezt a jelentést nem vette föl.

sutul ts. i.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

szakít szakít ts. i.

'Fordításkor a kész árok — haladási irányának megfelelő — függőleges oldalának aláás.'

A SzegSz. ezt a jelentést nem vette föl.

szakítás fn.

'Talajelőkészítés, a fordítás egyik részmunkája.'

A SzegSz. nem vette föl.

szalmáz ts. i.

Ua. mint a SzegSz. azonos címszavának 2. jelentése.

szárizék fn.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

szedő szödő fn.

'Szüretelő.'

A SzegSz. ezt a jelentést nem vette föl.

szem szöm fn.

Ua. mint a SzegSz. azonos címszavának 2., 3., 5. jelentése.

szőlőpucolás szöllőpucolás fn.

'A homoki szőlő metszés előtti talajmunkája.'

A SzegSz. nem vette föl.

szőlőszem szöllőszöm fn.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

szőlővessző hányó szöllővessző hányó fn.

'A szőlőtelepítésnél segédkező.'

A SzegSz. nem vette föl.

szüretel szüretöl ts. i.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

takarás fn.

'A szőlő őszi talajmunkája. A tőkék befedése homokkal.'

A SzegSz. nem vette föl.

takaratlan mn.

'Fedés, takarás nélküli szőlő.'

A SzegSz. nem vette föl.

termő fn.

Ua. mint a SzegSz. „termőcsap” címszava.

tetéjszedés tetéjsződés fn.

'A szőlő első tavaszi zöld munkája. A szükségesnél hosszabb zöldhajtások levágása.'

A SzegSz. nem vette föl.

tőke fn.

Ua. mint a SzegSz. „szőlőtőke” címszava.

tölcsér töcsér fn.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

tömködőfa fn.

'60—80 cm hosszú, végén kiszélesedő, esetleg bunkóban végződő fa, amivel a darálóba öntött szőlőt tömködik, ha elakad.'

A SzegSz. nem vette föl.

törköly törkő fn.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

trágyázás fn.

'A szőlő talaját javító munka.'

A SzegSz. nem vette föl.

ugarvessző fn.

Ua. mint a SzegSz.-ban.

újítás ujjítás fn.

Ua. mint a SzegSz. azonos címszavának 2. jelentése.

út fn.

Azonos a SzegSz. „szőlőút” címszavával.

ültetés ütetés fn.

'A szőlőtelepítés munkafolyamatának a neve.'
 A SzegSz. nem vette föl.
ültető ütető fn.
 'Személy, aki az ültetést végzi.'
 A SzegSz. nem vette föl.
ültetőlánc ütetőlánc fn.
 'Aprószemű lánc, amelyre rongydarabkákat

kötnek. Ezek jelzik a tőketávolságot. Szőlő-
 ültetésnél használják.'
 A SzegSz. nem vette föl.
vízcsinálás vízcsinálás fn.
 'Permetlékészítés.'
 A SzegSz. nem vette föl.
zsendül zsendül tn. i.
 Ua. mint a SzegSz.-ban.

JEGYZETEK

Dolgozatomban több helyen használnom a *nyelvjárási szakszó* terminust. A következő megmondolások miatt látszik indokoltnak. A szőlőművelés jóval több szakértelmet követel, mint pl. a szántás-vetés. Szókincs állománya is gazdagabb. Több benne az olyan szakszó, amely csakis erre a művelési ágra vonatkozik. Ezek a szakszavak vidékenként alakjukban is, jelentésükben is rendszerint eltérnek egymástól. Pl. a szőlő évi utolsó talajmunkáját Tokaj-hegyalján és Észak-Biharban *fedésnek*, Ásotthalmon és Kecskeméten *takarásnak* mondják. Dolgozatomban több ilyen adatot is hozok.

- [1] MAAR GIZELLA, Soproni szőlőművelés és szókincse. Bp. 1943. BALOGH FERENC, Hegyaljai régi szüreték. Néprajzi Értesítő VI. évf. 201—305. l. VAJKAI AURÉL, A paraszt-szőlőművelés és bortermelés Veszprém megye déli részében. Néprajzi Értesítő XXX. kötet 15—46. l. BAKOS JÓZSEF, A tokajhegyaljai régi szőlőművelés szókincse. Eger, 1959. (Egri Pedagógiai Főiskolai Füzetek 121. sz.)
- [2] SZABÓ KÁLMÁN, Kecskemét szőlő- és gyümölcsstermelésének múltja. Katona József Társaság Kiadványa 1934.
- [3] KURUCZ ALBERT, Az észak-bihari szőlőművelés és borgazdálkodás. Debrecen, 1964. (Hajdú-Bihar Megyei Múzeumok Közleménye 5. sz.)
- [4] FÉL EDIT—HOFER TAMÁS, Az átányi gazdálkodás ágai. Néprajzi Közlemények VI. 2. 121—134. l. MORVAY JUDIT, A gazdálkodás alakulása Órszentmiklóson. Néprajzi Közlemények V. 1. 145. l. VINCZE ISTVÁN, A szőlőművelés eszközei a borsodi Hegyközben. Néprajzi Közlemények V. 3—4. 125. l.
- [5] A nyelvjárási és néprajzi gyűjtés összekapcsolása. Bp. 1960. (Útmutató Füzetek a Néprajzi Adatgyűjtéshez. VII.)
- [6] NYÍRKOS ISTVÁN, A munka- és szótörténet összefüggésének kérdéséhez. MNy. LX. 2. 162—167. l.
- [7] Ezért üdvözölhetjük örömmel PAIS SÁNDOR, A becsvölgyi gazdálkodás c. munkáját, amely teljes terjedelmében nyelvjárási feljegyzésben közli anyagát. Néprajzi Közlemények IX. 2. A szőlőről szóló részt l. 93—95. l.
- [8] BÖRCsök VINCE, A szőlő és must a szegedi tanyák népének téli táplálkozásában. Néprajzi és Nyelvtudomány VII. 135—141. l. Gyűjtés közben jutott tudomásomra, hogy DR. BÖRCsök VINCEnek elkészült és kiadásra vár a Csongrád megyei szőlőművelést feldolgozó monográfiája. Adataira így még nem hivatkozhattam.
- [9] PROHÁSZKA FERENC, Szőlőművelés és borgazdaság. Bp. 1953. 110. l.
- [10]. Vö. SZABÓ KÁLMÁN, i. m. 41. l. KURUCZ ALBERT, i. m. 26. l. PROHÁSZKA FERENC, i. m. 110. l.
- [11] PROHÁSZKA FERENC, i. m. 116—120. l. KURUCZ ALBERT, i. m. 26. l. SZABÓ KÁLMÁN, i. m. 41. l.
- [12] PROHÁSZKA FERENC, i. m. 77. l.
- [13] PROHÁSZKA FERENC, i. m. 170. l.
- [14] PROHÁSZKA FERENC, i. m. 212. l. BAKOS JÓZSEF, i. m. 12. l. SZABÓ KÁLMÁN, i. m. 34. l.
- [15] SZABÓ KÁLMÁN, i. m. 35. l.
- [16] SZABÓ KÁLMÁN, i. m. 36. l.
- [17] BAKOS JÓZSEF, i. m. 44. l. PROHÁSZKA FERENC, i. m. 282. l.
- [18] SZABÓ KÁLMÁN, i. m. 36. l.
- [19] PROHÁSZKA FERENC, i. m. 219. l.
- [20] PROHÁSZKA FERENC, i. m. 217. l.
- [21] SZABÓ KÁLMÁN, i. m. 37. l.
- [22] BALOGH FERENC, Hegyaljai régi szüreték. Néprajzi Értesítő VI. évf. 301—305. l. SZABÓ KÁLMÁN, i. m. 38—45. l. BAKOS JÓZSEF, i. m. 18—27. l. KURUCZ ALBERT, i. m. 47—72. l.

[23] PRONÁSZKA FERENC, i. m. 200. l.

[24] BAKOS JÓZSEF, i. m. 12. l. KURUCZ ALBERT, i. m. 45. l. Kecskeméten már takarás. SZABÓ KÁLMÁN, i. m. 41. l.

ПРОФЕССИОНАЛЬНЫЙ ЗАПАС СЛОВ ВИНОГРАДАРСТВА В ДИАЛЕКТЕ ДЕРЕВНИ АШОТХАЛОМ

Й. Жолнаи

Данная работа излагает с диалектологического этнографического аспекта диалектный профессиональный запас слов трудового процесса виноградарства на песках в деревне Ашотхалом. Она стремится к точной публикации диалектных данных. Она даёт и пропущенные до сих пор описания действий виноградной производственной культуры. Так например: подготовки грунта, ручной прополки, насаждения и „открытия“ винограда, рабочий процесс выращивания молодого виноградного куста и т. п. Названия главных моментов обработки винограда данная работа сравнивает с этнографическим материалом других районов, в первую очередь — районов города Кечкемет и Северного Бихара. В заключение даётся словник профессионального запаса слов виноградных культур в деревне Ашотхалом. Автор сравнивает свой материал с „Сегедским словарём“ Шандора Балинта. Внутри заглавного слова он отмечает различия и по форме и по значению. Примерно 30—40% материала данной публикации не имеется в „Сегедском словаре“.

DIE FACHSPRACHE DES WEINBAUES IN ÁSOTHTHALOM

Von

J. Zsolnai

Die Arbeit befasst sich mit dem mundartlichen Fachwortschatz der Arbeitsprozesse des Weinbaues im Sandgebiet von Ásotthalom in mundartlich-volskundlicher Hinsicht. Es wird eine genaue Angabe der mundartlichen Belege angestrebt und eine Beschreibung bisher ausser acht gelassener Arbeitsvorgänge des Weinbaues gegeben, so wird z. B. die Bodenvorbereitung, das Handrigolen, des Anpflanzen, die Pflege der jungen Weinpflanzung, das Öffnen usw. beschrieben. Die Benennungen der wichtigeren Arbeitsprozesse werden mit dem Weinbau anderer Gebiete — so vor allem den von Kecskemét und Nord-Bihar — behandelnden volkskundlichen Materialsammlungen verglichen. Schliesslich wird der Wortschatz des Weinbaues in Ásotthalom in einem Wörterverzeichnis zusammengestellt und mit dem Szegeder Wörterbuch von Alexander Bálint verglichen. Innerhalb der einzelnen Wortartikel sind die Unterschiede der Form und Abweichungen der Bedeutung angegeben. Etwa 30—40% des mitgeteilten Wortschatzes ist im Szegeder Wörterbuch nicht enthalten.